

УДК 332.122

DOI: 10.35432/tisb292023289725

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД І РЕГІОНІВ

Погосян Віталій Валерійович

аспірант кафедри публічного управління та
регіоналістики

Національний університет «Одеська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-5134-5493>

Одним з відомих проєктів, спрямованих на дослідження конкурентного середовища в країнах світу, був проєкт Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації «Doing Business», що проводилось у 2004-2020 роках та на оцінювало правила ведення бізнесу для місцевих компаній у 190 країнах (далі – DB). Щодо сприятливості умов ведення бізнесу, то у 2020 році Україна зайняла 64 місце в сукупному рейтингу інвестиційної привабливості (DB) серед 189 країн. Україна піднялася на 6 сходинок відносно рейтингу (DB) 2019 року (76 місце). Протягом 2014-2018 рр. Україна піднялась в рейтингу на 24 позиції [1]. Найбільший стрибок угору Україна здійснила за показником, що характеризує простоту реєстрації підприємств. Це відбулось за рахунок того, що такі вимоги, як кількість процедур, час, який потрібний для відкриття компанії, та вартість, були змінені відповідно до вимог країн ОЕСР (Організації економічного співробітництва і розвитку) [1].

Переважає більшість науковців та експертів погоджуються, що у національній економіці саме регіон є тією основною просторовою одиницею, яка змагається за залучення інвестицій, тим рівнем, на якому відбувається основний рух та обмін знаннями. Результатом цих процесів може бути утворення нових підприємств промисловості чи сфери послуг і навіть виробничих агломерацій чи кластерів [2, с. 27-36].

Економіст Пол Хейне, один з творців теорії конкурентних переваг в результаті своїх досліджень прийшов до висновку, що «конкуренція є прагненням якнайкраще задовольнити критерії доступу до рідкісних благ» [3]. При цьому дослідник звернув особливу увагу на той факт, що конкурентоспроможність як така не може бути сформована без належного рівня розвитку ринкового середовища, яке, у свою чергу, стимулює виробників і продавців товарів та послуг на ринку спрямовувати свої зусилля саме на затребувані ринком напрямки діяльності, що забезпечує, з одного боку – збільшення кількості гравців на ринку, які вступають між собою у конкурентну боротьбу, а з іншого – стимулює цих гравців до збільшення обсягу матеріальних та нематеріальних благ, які вони пропонують своїм споживачам в процесі ринкової конкуренції. Можемо стверджувати, що такий підхід прийнятний до визначення конкурентоспроможності регіону, з позиції можливостей впливу заходів політики регіонального розвитку на ринкове середовище з урахуванням специфіки локальних утворень.

Світовий досвід показує, що засади ефективної політики регіонального розвитку необхідно формувати найперше на рівні регіону, оскільки саме на місцях можна об'єктивно оцінити наявний потенціал, визначити специфіку соціально-економічного розвитку території та окреслити пріоритетні напрями її розвитку. У дослідженнях науково-дослідної групи ECORYS «Конкурентоспроможність: основне завдання економічної політики» розроблено модель «Дерева» регіональної конкурентоспроможності, яка продемонструвала, що основною метою регіональної конкурентоспроможності є підвищення рівня життя населення [4]. Базою регіональної конкурентоспроможності, згідно із цією моделлю, визначають

людські ресурси, інновації, комунікації та індустріальну структуру, комплексне використання яких забезпечуватиме високу продуктивність праці і конкурентоспроможність. Кінцевою метою регіональної конкурентоспроможності є забезпечення добробуту населення, яке проживає в регіоні.

Разом з тим, зміни в територіальній організації влади в Україні, сприяли посиленню позицій територіальних громад серед суб'єктів регіонального розвитку. Так, чи не найважливішою частиною згадуваного нами процесу децентралізації було надання бюджетно-фінансових повноважень територіальним громадам, тобто децентралізація бюджету, що створила умови для забезпечення сталого економічного зростання та розвитку громад, збільшення ефективності використання місцевих ресурсів та зростання добробуту населення.

Саме тому дотичним до питання конкурентоспроможності регіонів є питання про ступінь конкурентоспроможності територіальних громад у межах регіону та їх здатність забезпечувати високі показники економічного розвитку як у межах регіону, так і в межах всієї країни з метою збереження її економічної цілісності.

Якщо говорити про категорію конкурентоспроможності громади, то варто зазначити, що в Україні основним напрямом реформи децентралізації було створення добровільних об'єднань територіальних громад, а з 2017 року ще і добровільного приєднання до раніше об'єднаних територіальних громад. Дані процеси регулювались Законом України «Про об'єднання територіальних громад» та Методикою формування спроможних територіальних громад, затвердженою Урядом [5, 6]. Такий шлях передбачав створення спроможних територіальних громад, «які в результаті добровільного об'єднання (приєднання) здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці». За результатами, станом на кінець 2020 року, в Україні наявні 1470 територіальних громад, рівня NUTS-3. Цей підхід розуміє під собою передачу частини ресурсів та повноважень на рівень громад, однак не включає в себе поняття конкуренції; разом з тим закладає основи для інвестиційного потенціалу та зниження інвестиційних ризиків.

В даному аспекті варто звернути увагу на базове поняття А. Сміта, який стверджував, що конкуренція є «чесним суперництвом між продавцями за більш вигідні умови продажу своїх товарів» [7, с. 68]. Таким чином, дана дефініція заклала основи підходів до розуміння сутності конкуренції в економічних відносинах різноманітних суб'єктів ринку й стала базою для подальшого дослідження та вдосконалення підходів щодо визначення особливостей конкуренції як процесу та конкурентоспроможності, як якісної характеристики суб'єктів економічних відносин, сприяла розвитку рейтингування за показниками інвестиційної привабливості тощо.

З іншого боку, конкурентоспроможність територіальних громад стосується не лише інвестиційних аспектів їх функціонування, але й нерозривно пов'язана з необхідністю розвитку системи соціально-економічних відносин відповідних територій [8, с. 66], застосування інструментів стратегування та формування поля політичної та кадрової стабільності, активність та готовність території до реалізації економічних реформ і регуляторної політики. Адже для успішного забезпечення конкурентоспроможності територій необхідною є саме активність суб'єктів регіонального рівня як у напрямку формування політики локального розвитку, так і її реалізації. Що стосується рівня територіальної громади, то відповідно першочерговим завданням є створення ефективного організаційного механізму відпрацювання та реалізації рішень у сфері управління регіональним розвитком на локальному рівні, що будуть враховувати думку всіх зацікавлених сторін і забезпечувати виконання всіх загальних функцій менеджменту на території відповідної громади. Варто зазначити, що територіальні громади отримують можливість доступу до інструментів та способів управління регіональним розвитком (приведеними у табл. 1), прикладне застосування яких сприятиме підвищенню ефективності

функціонування територіальних громад та складатиме загальний механізм підвищення їх конкурентоспроможності.

Таблиця 1

Групи та види інструментів управління регіональним розвитком

Групи та види інструментів	Мета застосування	Основні суб'єкти, що залучені до застосування
1. Організаційно-планувальні		
Організаційно-інституційні	Створення організаційних механізмів прийняття та реалізації управлінських рішень	Органи публічної влади, ділові об'єднання, міжнародні економічні організації та установи, неприбуткові організації та громадські і професійні об'єднання
Прогнозування та планування	Визначення цілей управління регіональним розвитком та шляхів їх досягнення	Всі суб'єкти регіонального розвитку
2. Інфраструктурні		
Забезпечення базовими суспільними послугами	Створення необхідної загальносуспільної фізичної та адміністративної інфраструктури	Органи публічної влади, бізнес, міжнародні економічні організації
Забезпечення базовими бізнес послугами	Надання господарюючим суб'єктам необхідних бізнес-послуг, що не притаманні поточному рівню розвитку регіону	Органи публічної влади, бізнес, ділові об'єднання, неприбуткові організації
3. Ресурсні		
Фіскально-тарифні	Акумуляування ресурсів для застосування інших інструментів; спрямування діяльності суб'єктів регіонального розвитку	Органи публічної влади
Забезпечення ресурсами	Забезпечення необхідними ресурсами (факторами виробництва) та спрямування діяльності суб'єктів регіонального розвитку	Органи публічної влади, ділові кола, міжнародні економічні організації

Джерело: [9, с. 36]

Хоча, згідно із загальноприйнятим уявленням, метою діяльності органів публічної влади не є отримання прибутку, а вона спрямована на задоволення потреб громадян, які не можуть бути ефективно задоволені в ринкових умовах, як бачимо з таблиці 1, органи місцевого самоврядування як суб'єкти регіонального розвитку, отримують доступ до усіх груп та видів інструментів управління регіональним розвитком, тому від їх рішень залежить найбільш можливе задоволення потреб і інтересів найширшого спектру акторів, представлених на відповідній території. Відтак центральним елементом спроможності територіальних громад є їх ефективна управлінська інфраструктура – так звана організаційна спроможність, що виконує роль каркасу, навколо якого створюються, групуються, функціонують і розвиваються всі сфери життя і діяльності громадян[10]. Саме з цієї позиції, органи місцевого самоврядування мають використовувати увесь доступний їм інструментарій задля узгодження інтересів, досягнення загальних цілей розвитку громади та посилення її позицій. Отже, можна стверджувати, що формування конкурентоспроможності територіальних громад в сучасних умовах відбувається під впливом комплексу функціональних факторів соціально-економічного розвитку та організаційної здатності адміністративного апарату органів місцевого самоврядування, включаючи в себе елементи як

ринкової інфраструктури, так і складові фінансового управління, а також – людський капітал, який є доступним на відповідній території об'єднаної громади.

Разом з тим, все вищевикладене, наразі, має бути уточнене з позицій перспектив розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. Передусім це стосується непорушності принципу субсидіарності та доцільності автономного прийняття багатьох якісних управлінських рішень органами місцевого самоврядування [11].

Насамперед у цьому контексті слід звернути увагу на проблеми релокації (зміна локації) бізнесу та переміщення цивільного населення зі східних регіонів країни в її центральну та західну частини. Головним завданням релокації бізнесу є збереження активів, виробничих потужностей підприємства, відновлення роботи на користь економіки та збереження робочих місць, а для представників влади це можливість кардинально змінити економічний вектор розвитку спрямований на відтворення людського капіталу в сучасних інноваційних економічних системах.

Список літератури

1. DOINGBUSINESS. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/doingbusiness>
2. Кльоба С. М. Економічна оцінка розвитку та конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад Львівської області. Економічний аналіз. Тернопіль, 2018. Том 28. № 3. С. 27-36
3. Heyne, Paul T. The Economic Way of Thinking. Fourth Edition. University of Washington. 1983. 459 p.
4. Competitiveness: The major economic policy challenge. Annual Report 2003. Rotterdam: ECORYS Holding BV, Netherlands, 2003. 20 p
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
6. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова КМУ від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
7. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. Київ : Наш формат, 2018. 736 с, с. 68
8. Подзійсей Олег. Сутність та зміст конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад в умовах інклюзивного розвитку. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Том 4 № 24 (2020). с. 63-70
9. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. / Шульц С. Л., Сторонянська І. З., Максимчук М. В та ін. Львів. 2018. 140 с., с. 360
10. Липовська С.О. Забезпечення організаційної здатності територіальних громад в умовах децентралізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, Одеса, 2019.
11. Організація управління розвитком територій під час військових дій в Україні. Громадський простір. 03.06.2022. URL: <https://www.prostir.ua/?library=orhanizatsiya-upravlinnya-rozvytkom-terytorij-pid-chas-vijskovykh-dij-v-ukrajini>